

مراتب حرمت و قدر روانی این عمده بلکه فقط باید بسته بآن باشد که اشخاص کارها و خدمات لایق
 کرده باشند محض براسے بہتری ملک و خلق ملک و ترقی ملک و امثال ذلک نہ اینکہ صد توان پیشکش
 بکیرند شخصے را خطاب مانے دہند یا ملک التجاری کہ کاہے نہ یکدینارش صرف شدہ است براسے
 اسایش اہل ملکش و نہ یک قدم زودہ یا یک نفس کشیدہ است براسے ترقی ملکش بلکہ ہزار ہا کس
 از ظلم و جفا سے او دست بر فلک دارند و تباہی ملک خود را از خدا میجوہند۔ جاسے تامل و تفق
 است کہ کسانے کہ روزگار ان کوششان از این خرافات پر شدہ و بزرگان و علما و حکما سے آہا
 کوشش آہا را پر کردہ اند از اینکو نہ خرافات چکو نہ میتوان بیک ساعت گفتگو یا یک ارتیکے در
 اجارے یا بچند صفحہ نوشتہ این خرافات از کوشش آہا بیرون کرد و کوشش آہا را از چیز ہا
 دیکر پر نمود *

(۱۹) محل عرض حاجات نگہدار و کہ عرض کردن بر ملوک حکم نماز دارد اسے آخر *

بیت و دویم۔ نامید انیم مراد از عرض حاجات چیست۔ اگر عرض از عرض

حاجات طلب نان و اسنش و پلا دو اغراض خاصہ خود نش باشد البتہ ہر وقت بخواہد عرض
 کند کہ محل و موقع آن باشد ولیکن از براسے فواید خلق باید فوراً عرض کند و فوراً جواب آشا
 بیابد و در صورتے کہ اصول و قانونے در کار باشد بموجب اصول و قانون باید عمل کند۔
 و امور نظم و نسق ملکہ فراش خلوت و پیشخدمت و میر آخور و امثال این ملازمان را ابد آشا
 در خدمتے باشد بلکہ وزیر ار اباہد و فل باشد و ہر کہ بموجب ضابطہ اختیارہد اخلت باشد۔
 البتہ پیشخدمت و این اشخاص میتوانند در امور متعلقہ و خاصہ خود پادشاہ سخنے بگویند و آن ہم
 در کار ہا سے منسوب خود نشان خاصہ *

(۲۱)۔ باید کہ از ستم سلطان زنجہ و غلظت و درشتی ایشان را بحدی و حوی و حوی

قبول کند چہ گفتہ اند عزت پادشاہی و سطوت و مانند ہی زبان را کشاہد کہ و اند با عرض
 مروان بے سببے۔ پس بر این تقدیر با ایشان مواسا باید کرد و اگر از روسے ناز سے

لازم سلطنت است کہے راوشام دہند باید کہ بدعا پر دازد +

دیگر انکہ اگر در معرفت سخط و غضب و عتاب سلطان افتد البتہ باہرچ آفریدہ شکایت کنیج الی آفرہ۔

بیت و سوم۔

این مطلب مطلب بسیار است کہ ما باید در آن چیز
بظور اظنا ببولیم و لیکن بسیار مختصر کے کہینم۔ در اینوقت چنان آتش تیزی در وجود بندہ است

کہ میجو اہم چندان در سنت و سخت و تلخ نبولیم کہ جہانے بغیرت را برا کیز انہم۔ باید دانست کہ

کسانے کہ در دبستان این معلمین درس تہذیب آموختہ اند و ما امروز ہم پیرو این مرشدان

جاہل و راہنمایان گمراہ اند و در واقع حالانہور را استاد و معلم و راہنماے دیگران میدانند کہ یکے

از آہنما کے است کہ حکمت و سیاست در دستہ اخبار منویسہ و مختلف مسائل را جواب

میکوید راسے آن اشخاص این است کہ میکویند **۵**

دشنام کو دعاست این ہا

و نیز **۵**

ہر چند جہا کند شکایت نکنیم

کوہیم کہ جرم از طرف ماست ہنوز

ولیکن نیز در اسے تمام ہند میں جہان (یعنی خولت و قوم ہا) اولاً پادشاہ را ہیچ جتے

کہ باحد سے دشنام کوید و زبان بلفظ غیر مہذب بکشاید۔ ثانی خلاف نشان پادشاہ است

کہ زبان بلفظ نامہذب بکشاید و اگر چنین شود باید نقل مجلس ہا کر و در ہر روز نامہ و اخبار و گما

درجہ نمودر تا لگتا جا کر ان برو قسم اند۔ قسمی از ان قبیلے ہستند کہ امید انہم وہ ہا پادشاہ مہذبے

خین اشخاص را در خدمت خود نمیکند و در ہیچ غلق و حکومت مہذبے اینکو نہ اشخاص را

عمدہ نمیدہند و امور ملکہیہ منسوب نمی سازند کہ ہم تجمل بحسب فاندان کمین بودہ اند یا باعمال

خود کمین و اجلاف وار ذال اند یا انکہ بے دانش بودہ و ہستند انہا ابدًا قابل خدمت پادشاہ

نہستند و نتیجہ بودن این اشخاص در حضور و خدمات سلاطین و حکومتہا سے اسلام ہان بودہ

کہ ماٹھنیدہ وہاں است کہ امی سہم اموزو این اشخاص از دستنام ز نقیبہ و پیر سوختہ پروائی نڈاند
 قسم دویم۔ اگر علما و فضلا و علما و صاحبان دانش و حسب و نسب ہر دو محترم و شریف باشند
 انہارا نشان و مرتبہ از درجہ سلطنت فرور نیست و سزاوار اینگونہ الفاظ رکیک بلکہ اوسنے فقط
 رکیک نیستند و لو اینکہ در خدمت سلطان باشند و اگر اینہا واقعا چین انڈیک ساعت نباید در
 خدمت پادشاہ سماند و باید خود را بکشند بزہریا بکلولہ اگر پاسے قانون و معدلت در میان
 نباشد جز آنکہ واقعا معدلت و اصول در ملک نباشد و جان و مال خود را ہم دوست دارند
 و از خوف اٹلاف جان و مال خود مجبور باشند کہ باین چیز ہاتن در وہند۔ کمال افسوس است
 کہ بزرگان عالیشان ما (کہ در نزد ما عالیشان نیستند و در نزد دیگران عالیشان اند) این چیز
 را در کتب نوشتہ و دستور العمل چاکران سلاطین و نیز اساس سلطنت قرار داده اند +
 ” (۲۳۳) اگر سلطان پر کیے ختم کیر دیا نزد وے تمم شود باید کہ از آن کس
 تجتہ نماید و با تمت زدہ اختلاط نکند الی آخر

بیت و چهارم۔ باید دانست کہ جرم برد و قسم است یا خلاف

شرع است یا خلاف عرف و آن ہم باز اقسام دارد مثلاً شخصی دزدی کردہ است برخلاف
 شرع و شخصی قرض گرفتہ است بخلاف یک قانون ملکی البتہ این ہر دو مجرم اند و ہر دو سزاوار
 عقوبت اند و لیکن بہر حال عزت و حرمت آہنا بجال خود است تا ہنگامیکہ در محکمہ قضا جرم
 آہنا ثابت شود و بہتر اسے خود برسند و آن وقت از درجہ اعتبار سے افتند۔ البتہ در
 چین متعاسے مرومان مہذب و شریف از صحبت آہنا کنارہ میجوئید و سے بیج خلاف و گناہ
 نیست کہ در تہلان قدیم آہنا باز با آہنا صحبت دارند۔ و لیکن از قبیل ختم پادشاہان بچاکر
 انشان در ہر خانہ و دکانے و در میان ہر آقا و علما می یا لوکرے اتفاق سے افتد کہ سیا
 باشد بر اسے این بوزہ کہ غلام قلیان را دیر آوردہ و چائے را بد ساختہ پس این چیز
 جرم کسے نیست جز جرم کسانے کہ چاکران پادشاہان و حکام ہستند در مسالکے کہ آزادی

نباشد +

” (۲۴) آنکہ در پے رضا سے سلطان رودان بچار چیز تیرہست۔ اول ہرچہ پادشاہ کو بد تصدیق کند کہ چیزے کہ مخالف شرع و دین باشد۔ دوم اسے تدبیر اور ابتیاع سوم۔ محامد اور اظہار کرد اند۔ چہارم۔ ساوی و تبایح اور ابوشد +

بیت و پنجم۔ نسید انم قباحت این فقرہ را خوانندگان ہم دریافتند یا نہ۔ این بچارہ خود در سطر ماقبل میگوید۔ ”کہ چیزے کہ مخالف شرع و دین بود“ و ندانستہ کہ تصدیق بچا و تبایح اسے و اظہار محامد و پوشیدن قبایح ہر چہ مخالف شرع استند و کذب و این مرد خود خلاف مرضی خدا و شرع میکند بر اسے رضا سے سلطان و در نزد خود سندان اگر خلاف شرع این مرد از ان پادشاہ زیادہ باشد کمتر نیست +

در دو صفحہ بعد در آداب امرانیوسید کہ ”سوم از آداب امران است کہ حیدر نامید کہ از جاہ تحصیل مال کنندہ از شاہ یعنی چون قدرت دارند شجور سعی نمایند و مال بدست آرند و مال پادشاہ طمع نکنند اسے آفر +

بیت و ششم۔ ما ابد انمی فہیم مطلب نو سیدہ را بہین قدر عرض میکنم کہ از این مضمون بیچ مطلب دیگرے مفہوم میشود بچرا آنکہ بلندکان خدا ظلم کند و رز و قند و چا و اسب و الاغ و کوسفند و امثال اینها بگیرد۔ و لیکن رسم مالک تہذیب یافتہ و تربیت شدہ این است کہ از مالیاتے کہ از ملک و خواجے کہ از خلق سیکیرند پس وضع تلم منجارج آباد کی اسباب آسایش خلق و آبادی و عمومی ملک مثل درست کردن طرق و شوارع و تعلیم و تربیت خلق و تعمیر و امداد عمارات و پلها و سراپا و کشیدن رودها و جداول و دارانشفاخانہ ہا و خرج خواست و حفاظت حدود و لغوز ملک و بسیار دیگر از اینگونه چیز ہا پادشاہ و اجراسے حکومت و علمہ حکومت ہر کہ بہر درجہ کہ باشند بحسب اصول و ضابطہ ملک ہر سے دارند باید بگیرند پس تلم خراج و آمدنی ملک مال پادشاہ نیست و لو کہ پادشاہ ہم باید مواجب داشتہ باشند نہ آنکہ

سعی نماید و مال بدست آرد +

در صفحه بعد مینویسد در هشتم باید که بر سر کار که از سلطان صادر شود که نه مخالف شرع بود و

مردم که بدو آن کار را بخوبی نتوانش کنند +

بیت و هشتم - اگر چه این مطلب را در فقره ۲۵ جواب دادیم و

تکرار آن لازم نیست و لے ما سوال میکنیم که آخر خلاف شرع کدام است و خلاف شرع منحصر

بکدام چیزها است - دیگر آنکه جو اخلاف تهذیب و عرف و عادات قومے خود و نیز رسوم

و قوانین کلیه جهان را ذکر کرده است - این بیچاره نمیداند که فرضاً اگر اندکے از شراب

خلاف شرع باشد خوردن بسیار خوردن از شربت کلاب هم خلاف عرف است و ما اندکے

قدم پیشتر گذاشته میگوئیم که هر چند ما خود شراب نمیخوریم و نتوانے خوردن را نمیدانیم و لے

و شراب خوردن پنهان به از عبادت فاش، یک دین کلاس شراب خوردن بهتر است

از یکدیگر شربت کلاب خوردن و همچنین از این قبیل چیزها که درها هست که اغلب مردم قباح

آنها را نمیدانند - مثلاً ده زن منگوه داشتن قباحش بیش است از هزار زنا کردن +

در آقاب و وزراء از انجمله مینویسد که در اگر سلطان را ای اندیشد که مصلحت مالی و

ملکی در آن نبود باید که بدان راضی نشود و لیکن در مجمع آنرا پسند کند و بر سر جم نکوتش آن نماید

و واند که رائے ملوک مانند سیلی باشد که از سر کوه در آید و کسی که بیک دفعه خواهد که آنرا از طرف

بطرفے کرواند و در طرطراک افتد اسے آخر +

بیت و هشتم - بر خود مندان جهان در اینترمان بخوبی معلوم است

که این وضع جهان نیست و وزراءے پاوشاه را باید در مجلس علی روس الا شهاد گفتگو کنند

در مصالح ملکی و مالی و کمال آزادی آراے خود را طام سازند و سلطان باید در مجلس آنها باشد

و بدمان همه چشم دارد و اسے اکثر را پسند کند و خود نیز کچے از آراے آن مجلس باشد و لے

هم یک مدت یا بیشتر مقرر باشد و همه وزراء و آنچه میگویند و اسے میدهند و پاوشاه را

راهنائی میکنند جو ابده خلق ملک استند. این چیز با تجویبی معلوم نمیشود و یکسے و این خرافات
 جاهلانہ طفلانہ معدوم و موقوف نمیکرد و تا آنکہ جمعی از بزرگان و خودمندان اصول ممالک
 ویکر را (یعنی امروز مراد ما اصول ممالک فرنگ و امریکا است) ترجمه کنند و بدقت مطالبه نمایند
 و بموجب آنها عمل کنند و الا همچنانکه تا امروز ممالک ایشیا و مخصوصه ممالک مسلمانان تباہ بود
 استند تا قیامت تباہ خواهند بود *

نامی قرآنیم آنچه در مغز و سینه داریم بالاسے صفحات این مختصر رساله بریزیم
 همین قدر عرض میکنیم خدمت خوانندگان که اینها همه خرافات استند و اگر ما بر هر باب در
 حکایت و فقره از کتاب اخلاق محسنی و دیگر کتب از این قبل ایراد سے وارد آریم "تغوی
 ہفتاد من کاغذ شود" حکمتہا کے کہ در سید الاخبار نوشته و مینویسند ہم در سیادت
 و تمدن و غیرہ ہر امر از این قبیل خرافات استند و بر عقلا سے جہان معلوم است کہ مردمان
 کہ از جہان بیدانشی و اطلالہ اند بعضی آنکہ چیزے در زبان عرب و مقدمات یا ادبیات
 عرب دستی دارند نمی توانند حکمت بنویسند و آنکہ حکمتے کہ بوضع امروزہ جہان مناسبے
 داشته باشند اینها جو آنکہ نزد خودمندان خود را خفیف و ذلیل گردانند و بایہ ضحک شوند
 دیگر کارے نمیکند و حکمت ہا سے اینها فائدہ ویکرے ندارند. بعضے از آن خرافات را
 ما اکنون در این رساله درج میکنیم بجز اختصار *

در نمبر ۱۰۰ سید الاخبار نوشته در حکمت بسبب اینکه غیر از معادن علم
 واکتری کہ تدبیر بدن انسانی است و کفتگو از عوارض ذاتی آدمی شود و علم بیطرہ را موضوع او
 بدن حیوانی است بجمیع اقسام و انواع در جمیع اصناف و اقطاع جہان انتشار و اوہ اند کہ از ہر
 ہر علمے چہا پنج سالے زیادہ رحمت نکند و زیادہ از این بگوشتند و جام مراد را از ساقی تقدیر
 خود نوشند. با وجودیکہ در علم طب نقطہ شفقت علم است کہ محتاج الیہ طبیب است و این
 فوائد را اگر ما باین ورقہ اخبار بریزیم از قبیل در پاسشدن بکانشش است زیرا کہ احتیاج

تعلیم و تعلم دار و ذرا نوتہ کردن و رنج بردن اسے آخر

در نمبر ۹، مینوسید "خواستیم کہ تفصیل از علوم ابدان در این ورقہ ثبت شود مگر نظر بانیکہ این علم خود متناصلاً فی شرف و محتاج بدرس و تدریس است لهذا از آن اعراض نمودہ و عملاً بعضے فوائد آن تبصرہ براسے الہی نمیکاریم کہ جمیع امور دنیوی و عقبوی از ریاسات و سیاسات و مکاسب و مزایع و متاجر و مداعل و مخارج و مصارف و ہمہ امور علوم و معارف موقوف بر ہمین صحت بدن است کہ تکفل بان مشفق علم طلب است خواہ یونانی باشد خواہ مصری خواہ انگریزی اسے آخر

در نمبر ۱۰، مینوسید "راخ الحکمتہ شرافت علم تا سجدی است کہ ہرگز در طبقات دہر ترقیات نبی نوہ انسان از ہر صنف و ہر سنخ باین متاع کران بہا شدہ است کہ در عصر سلف ہمہ مردم حتی سلاطین تجلیل اہل علم مثنویہ کردہ اند کہ بمقدار فضائل و کمالات بدارج ارباب علم افزوہ اند و ہموارہ براسے نشوون ایشان ابواب مراحم ملوکانہ برچہزہ محصلان کشوہ اند تا بجا یکہ مقرف عسوف ارباب علم را در سلام بظرف سین وادار و آنچه پیشتر شود از ادارات و انعامات و اکرامات و خلع فاخرہ بجا ہر زاہرہ علی حسب المراد بخشوہ اند اسے آخر

در نمبر ۱۱، مینوسید "دار حکمت مدنیہ سیاسیہ ریاسیہ تسویہ و تظیف در امور و انصاف و اقباب از قول و فعل زور است استعمال این حکمت عملیہ در ہر ملک و دولت و ملت بلکہ ہر قوم و قبیلہ و خانہ مایہ رفاه و آسائش اہل آن خواہد بود و پس از حصول رفاه و آسائش تمام ارباب علوم و اصحاب صنایع و بدایع و اہل زرع و زرع و تجارت و کسبہ بہ ترقیات گوناگون و معنی آن در نظر ہوشمندان موشکاف و اصناف حکیم خشیان با کفایت آنست کہ در مورد تزحم و عفو بجا حکمت منظورہ رحمت آرد و در محل غضب و عصب بواستطاعت حکمت کہ منظور است کار را بسختی و خشونت کنار و اسے آخر

در نمبر ۱۵۱) فیوسید - در حکمت نافه که موجب شفا سے صدور جمہور از ارا

خفیه اغراض نفسانیہ و بایہ حفظ صحت مزاج ملکوتی اتزان چٹنخص جلیل القدر انسانیت است
آن است کہ اولاً اخلاط فاسدہ کیفہ مغضہ صفات ذمیتہ زویلہ را کہ عبارت از چہار خلط
اول تکثیر و تفرین کہ از جوشیدن فاسدہ است - دوم کسالت و مستی در امور دین و دنیا
کہ عبارت از بلغم تفتہ است - سوم کینچ بودن در غم و تحصیل تکلیف خود را در معاش و معاد
کہ صفا سے فاقد الحاد است - چہارم - جلیہ و مکر و غدار سے کہ عبارت از سودا کا جاد است
بشریت منصفی طبع و نفع و دفع و ادرہ آن نیز مرکب از چہار خود کہ ہر یک سے دو آن معدل یک خلط
از این اخلاط اربعہ مذکورہ خواہد بود اسے آخر

بیت و نهم - برابر باب دانشی کہ نظر بر این شمسات لایینی انما

و این مہمات عالی از مفہوم را ملاحظہ فرمودہ اند در صفحات سید الاخبار پوشیدہ نیست کہ تا
بچہ اندازہ و بایہ اینہا حکمت استند -

بندہ فقط اشارہ بچند از اینہا نمودم و انہم کمال اگرہ چو کہ خواستم تمام این خرافات را
و از چندین شمارہ سراسر در این رسالہ درج نہایم و اگر ممکن بود این وہ بیت شمارہ را کہ از
سید الاخبار تا کنون طبع شدہ تمام مکتوبات سے انہا را بنویسیم و بر ہر حرفے از انہا غور
کیرم آن وقت معلوم میشد خرافات خیالات این عامل سفرہ - این بیچارہ کہ این
زلزلت ہا سے بدل را در کجا گاہ گلہ بے مغز خود از تار و پود تفکرات اظہانہ یافتہ
و این ادویہا سے را کہ محض کیا پہا سے صحرائے وفا شاک سزاه استند و تا کنون
تجرئہ احد سے نزدیک حتی ابو علی سینا و اثر سے در وجود انہا نیست در دواخانہ
و مانع نمیشد خود معجون ساختہ و طبع و نفع و ادرہ نمیداند کہ اہل ملت تا تا کنون عاری و عربان
بودہ اند و اگر این کونہ لباس ہا در تن کنند نہ از بار بیش از پیش بدن شکل و بد صورت
نہمانند و تا کنون و بعضی بودہ اند و اگر انیکونہ دوا ہا و معاجین را در استعمال آرند علاج فاسد

بہ افسد میکنند و ہزار ہا بیماریاں ظاہریہ و باطنیہ انہا مضاعف میشود انہوں مارا کار سے
 نیست بہ عبارات بے معنی این حکمت (۱) این مرد کے سینہ خود تمام حکمتا سے
 جہاں رادر معدہ دارد و خود ملقت نیست کہ در این خرافات چہ حکمتے ہست و بکار بردہ است
 (۲) این بیچارہ کہ بزور صرف و نحو و شاید چیز بے ہم ادب میجواید بچند لفظی از مرض
 علاج آدویہ سمجھن خلط خون فاسد بغم صفرا زرداب سودا
 بلغم نفع شیرخت عناب کل کاوزبان - و چند لفظ دیگر از حکمت - سیات
 تمن من آب ہوا نبات نباتات نجوم انجہ معاون
 کیمیا - و فلان فلان ظاہر کند بر جمعی از جہلا کہ بے من بردید علوم ہم دست و تہنا
 دست و بلکہ بیطوسے دارم نمی بہد کہ خود مندان می نمند کہ بیچارہ رہیمہ جا از بیان اند
 چیزے عاجز بودہ و عذر سے آوردہ و مطلب رارہا کردہ - چنانچہ نوشتہ "خواستیم
 کہ تفصیلی از علوم ابدان در این ورقہ ثبت شود مگر نظر بانکہ این علم خود متاصلانہی شریف
 و محتاج بدرس و تدریس است لہذا از ان اعراض نمودیم" مامی پر سیم کہ کدام علم فن ستر
 و محتاج بدرس و تدریس نیست - اگر این مرد محتب و داغ دستے در سیکے یاد و پاسہ از این علوم
 و فنون داشت خوب بود کہ بعوض اجل مقررہ لاطالیعے ہمہ مختلفہ و سببے ارتباط رشتہ یک علم
 را بگیرد و در چند ورقہ سید الاخبار چیزے بنویسد تا آن وقت پایہ و مایہ او و رآن فن
 ظاہر شود (۳) این بیچارہ خیال کردہ است کہ تفصیلت من ظاہر میشود و کسے ہم کہ نیست
 بمن رجوع کند کہ یا اورا معالجہ کریم یا علم طب و علوم دیگر را بنجواہد ز زمین بیاموزد (۴)
 حکمت او و رآن است کہ چنان این حکمتہا را نوشتہ کہ بدین ارتباط و خالی از محل توفیق
 و تجید شخصے را ہم کردہ کہ ربع صفحہ در حکمت بودہ و سہ ربع دیگر جل متحرکہ و یک صفحہ ہم برج
 و شناسے آن کس کہ تخیل یک ورقہ از سید الاخبار را بگیرد و
 در نمبر (۱۶) حکمت او در اتفاق است میان اقوام و دول و سیکے دو

دو حکایت هم مناسب این حال آورده از قوم حضرت یونس غیره پس بنویسد که در آن وقت مرد مؤمن خیر خواه و حکیم کرده کارهای مانند پدر روزنامه سید الاخبار ارشاد ابان نشان گفت اے آخر پس از آن مدفواید و سستی دولت ایران و دولت فرنگستان بنویسد که کمتر آنها کشودن رود کاردن است و میگوید خداوند که منافع دیو اور علیّه این کار را که هر دو دولت چه قدر با هم میسازد است پس از آن یکسری بسیار خوبی میدهند و آن این است که دو حزب است از یکدیگر خیر خواهی این ریاست حیدرآباد فرخنده بنیاد را که خود را بنویسیم - چه قدر خوب و مرغوب و مطلوب است که بندهکان سپهر نشان عالی یعنی حضرت حضور پرنور دام ظلّه العالی با اولیاد دولت و لشکرت قاهره یعنی ملک ایران راه و ریل و اتساع و خطی برسانند بر آنگاه این همه فوائد ملکیه که از حسن معاشرت و موافقت حاصل است دریافت اهل دکن کرد و که اگر بچول الله این طرز دستمانه در این میان اتفاق بشود چه تجارت با بایه قوی پایه که از ایران در این سامان صد برابر زیاده از حال دارینجا با میابند این نفل معلوم نیست چه بوده است و اقل فواید این عمل این است که اگر کسی از فقر اسے رعایا سے این دیار بخوابد از اقمشته و البیه عمده و تحفه ایران بپوشد یا از هر شرت از شرتها سے آنجا بنشیند در کمال سهولت و آسانی برایش ممکن خواهد شد

بعد میگوید - " اما از جانب سنی البجوانب علی حضرت قدر قدرت پادشاه جم جاہ اسلام نیاہ ملایک سپاہ اقدس شهریار سے خلد الله لکم و نسبت بریاست حیدرآباد فرخنده بنیاد و طهارت و دوستی و دواد و در یک سال قبل شده است که فرمان مہر لیمان مبارک و مخصوص تقریباً رفعت و فخامت انتاب آقا محمد علی شوستری بسفارت و در حیدرآباد غرض دور یافتہ که بنیکار الحق کلید کفینہ محبت و مودت است "

سیام - معلوم نیست که این خودمندان ما ہنگامیکہ این خرافات حکمت آمیز را تخریب میفرمایند بنک بنجورند یا چوسس میکنند - بیچارہ ما ابدانمید انندار کجا

شروع میکنند و کجا منتهی میسازند و چه غرضی در نظر دارند - حالاً ملاحظه میکنیم آنچه را که در این حکمت درج است -

(۱) باید دانست که آن بچاره که مالک و مدیر قسم میکند خود را در سید الاخبار تازه از ایران آمده و از جاکے اطلاع ندارد مثل بسیار که سی سال است در انگیل بوده اند و نویسنده این حکمت سیدی است (اگر سید باشند) شوشتری -

(۲) این بچاره و کردار دیگر مانند او نفیور نمیدانند که در کشور خود کارون نامده هست براسے دوستی یا نیست در صورتی که سووے داشته باشند یا نه هم وارد باشد و این فقط بحیثیت تجارت بلکه عمده بحیثیت پلتیک - بے البته دانستن این چیزها کار طلب مدارس نیست بلکه کار اصناف دیگر است -

(۳) این بچاره نمیداند که حضور حیدرآباد و بولیا دولت ایران ابداً نمیتواند راه در سبط داشته باشد بلکه با قونسل ایران هم اگر محض سلام علیک و خط و خطوط داشته باشد نه منی بر حکومت و پلتیکه بلکه محض خانگی و شخصیته بدون اجازت حکومت هند نمی تواند داشت و کار اجازتش نخواهند داد و کار بجای نازک هم میگردد اگر در آن تاکید و اصرار شود -

(۴) در حیدرآباد و بمبئی دو صد ایرانی هستند که البته آقا محمد علی شوشتری که سفیر ایران است بهتر از ما میداند - از این دو صد یک پنجاه سید و آخوند و کلاش و از جمله یار اسبازان کر بلا و بعد از میباشند و باقی تجار با پایه و قوی پایه هستند که از آنها بعضی را ما دیده ایم که با یک تخته زیر نعل دارند که در آن یک دو طاقه تنادیزیزی است و بندرت یک طاقه حسین فلی خانی یک چند دانه و همچنین و یک چند طاقه پارچه سورتنے و بر دیگ و اجناس دیگر بے هندی و بمبئی هم تعدادی -

بعضی دیگر به دست قسم تسبیح کلفت و بار یک کردن آونخته و چند انگشتر عقیق و سلیمان و غیره و دیگر شگها سے سلانی و هم کم بهادیکے و شمشیر یا خنجر زنگ خورده و سیکے دو

تبلیغ عقیق و کبریا بیک جنت کفتش عربی و چند کلاه رومی و ازین قسبیل چیز با هم درست دارند و بعضی دیگر شربت فروش اند ولیکن اگر چه فقرا سے حیدرآباد در ممکن است کہ از هر گونه شربتے ایرانی بنوشند چرا کہ ہمارا از شکر شرخ درست میکنند و از آن اقمشہ و البشہ نمی پوشند چرا کہ بسیار گران اند فقرا حیدرآباد نہ فقط شربت ہا می ایران را میخوردند بلکہ حلویات ایران را ہم شکرک بدی را درست کرده در ظرفے میکنند و بر سر گذاشتہ در کوچه و بازار میگردند و با او خوشن و با او دارند۔ بڑوہ کی داری بڑوہ کی داری (یعنی ریش پیر و ریش پیر مرد)

(۵) سفیر بیچارہ مارا در حیدرآباد احد سے اعتنائی نشان نداد و فر بعضے از اہل خودش کہ کاہکا ہے بمکانش میروند و دشنامش میدہند کہ نہ چاہے در دوزخ قلیان و بساہت کہ در آن جایک شربت فروش بیچدال سے افتد با آقا میرزا شاکر طرانی کہ سیکے از اعظم کبار و از خاندان عالی شان است کہ چو الو بر کسی می نشینی و من باید بر زمین نشینم و اینما ہمہ مانند بندہ و حکمت نویس سید الاخبار آزاد اند +

اول قدم در راه مقصود

ما اکنون سے افیتیم در شاہ را مطلب خود و نسکین هنوز مسافات بیدہ بہت تاکہ بمنزل مقصود برسیم۔ ہمیں قدم بہت کہ این آغاز و ابتدا سے آن طریق است و در این طریق چندین مقامات را می بسیم و سیرے کنیم تا برسیم بمنزل۔ این بندہ حقیر میرزا اسمعیل دردی ولد مرحوم میرزا ابراہیم ساغر اصفہانی کہ گاہے نام خود را از کسی و از جہانیاں پوشیدہ و مخفی نمیدارم خود را اوقات خاصے و بنا بمقتضیات خاصہ زمانہ و وقتے چندین سال است کہ بہر سببے کہ درست و دشمن نسبت بمن بدہند و بہر دین و آئین و وضع و طریقہ کہ بر من حمل کنند و کمان بزند چیز ہا در اخبار و رسالہا نوشتہ ام در وضع و حالت و غالباً در نوم اہل ملت خود عموماً و اہل ملک خود خصوصاً و بزعم خود و محض از رویے خیر خواہی و

بزعم دشمنان محض از روس خصومت و بیدینی و امثال اینها - مگر نوشته ام و بنویسم و از احدی پروا نمی دارم خواه در آن سود بد بکیران برسد یا زیان منم بخورد - و چون قریب سی سال است که در این ملک هر چه پر سرم آمده و رفته و بهر حال سخته که بوده ام شکیب و روزی خود را در ملاحظه احوال جهانیان و در مطالقه ترقی عالمیان و منزلت و کسب مسلمانان بوده و در فراغت نداشته ام لهذا اندک چیز به هم از جهان اخذ کرده ام و میدانم - و قبل از آنکه بر سر مطلب رویم باید دانست که در این اوقات مدعیان بسیار بخصوصیت بنده برعاقبت دوله سجدانند همه سپهر انداختند و چون دیکر را در مقابل من نیافتند دشمنان من جوشتید علی شوشتری که در این شهر خلد بنیان ارسطو زمان و جالیوس فاضل و کامل دوران آنها است تحریک کردند مگر که چیز به در جواب من بنویسد و این مرد پوچ دیوانه فرصت نمی یافت تا آنکه فرست یافت و چیز به در جواب من نوشت و این نقره در اینجا باشد تا در محل خود ذکر شود.

سبب جریان نشتر سید خبا

آقای میرزا زین العابدین صاحب نامی شیرازی که اکنون هتتم استند در دارالطبع مکرر عالی حیدرآباد بلاخطات چندے کے کہ از انجمن کے لیے این است کہ براوزرنے دارند جو ان از ایران ^{تلف} آورده و بیکار است بتعلی اشتغال داشته باشد اراوه نمودند کہ اخبار سے در این شهر جاری سازند و لے کے را نیافتند کہ بعضے مطالب اخبار را و بخصوصه مطالب و مضامین روزنامہ انگریزی را با آنها برساند و بان طوریکه شایسته است انداز روزے چند کس باتفاق آمدند در منزل بنده و اظهار نمودند کہ این اخبار را ما جاری میکنیم شما نیز در آن شریک باشید - یعنی ملک نامید و لے یک شتر نمودند کہ بنده بسیار سخت یعنی حق ننویسم در حق اهل وطن

و قوم خود و بنده نیز این معنی را قبول کردم *

بنده بے نهایت خوش کشم کہ حالادیکر روزنامه در دست بنده موجود است و باره

چیزے از حیالات خود را در آن درج میکنم برائے بہتری ملک خود و مطالب بسیار ہند را از
 روز نامجات انگریزی گرفتہ ترجمہ مینمایم کہ موجب ترقی اہل ملک من باشد۔ و سہ فاضل از ابن
 بوم کہ جناب احکم الحکمائے زمان را ہم کنیوا ہند حکمت بنویسد برائے سید الاخبار و تیر حکمت
 اصلاح بدہ نوشتجات بندہ را مضائقہ نمود اگر اصلاحی میداوند در امکا یعنی الفاظ یا
 عبارات آہنا خیر ازین ہم بالاتر بود۔ اشتہار اخبار را کہ بندہ مانتہ عروسی کلغذار نوشتہ بودم
 فوراً بنزدیک حکیم الممالک بردند و چند جاے چہرہ آرا آبر کون ساخت و وصلہا نامہ رنگ بلبل
 زیباے آن ز فکر و ساگر چہ از ذہن معنی بسیار بخجیدہ خاطر شدیم کہ مردے طلبہ مدرسہ کہ ابد
 از عالم اطلاق ندارد تصرف در نوشتجات بندہ کند کہ سراسر آہنار اوضع دیگر و اساس فریکر است و
 خاموش ماندیم و کفتم این اشتہار است و چندان ہیچہ ندارد روز دیگر و روز دیگر و روز دیگر
 ملاحظہ کردم کہ ہر مضمونے را کہ من بخون جگر نوشتہ در امور ملتیکہ جہان در یک جا چندین سطر
 یا نیم صفحہ از آن مفقود است و در جا دیگر حدیثی درج است و در جاے دیگر عبارت دیگر و
 بیخبرہ و بیلے موقع و در جا دیگرے حکایتی اصل ریلے حقیقت از زمان بنی اسرائیل یاد و
 شاہ سلطان حسین و از این کونہ حکایات جعلی کہ در واقع افسانہائی بیلے اصل اند و کتب ما
 پر استند از آہنا درج استند۔ یکے دو مضامین بندہ را ابد ادرج نکردند و بلکہ بر آہنا خندیدند
 آخر ہم عوام الناس و مرومان بیدانش است کہ ہر چہ را نمی فهمند یا بر آن خوردہ میگیرند یا
 میزنند یا دشنام میگویند۔ گذشتہ از آہنا دو بخش سید الاخبار را پیوستہ پر کردند از حکمتناے
 جاہلانہ و ظرافتناے اہلانہ و ترفیف و توصیف جہا از خود و زبان خود و مراسلات بیخبرہ و اولیت
 زبان پارسی و قدامت آن کہ ابد از قدامت و اصل و نسب آن خبرے ندارند جز آن کہ
 در یک تاریخ بیلے اصلی نوشتہ است کہ پارس پسر چین بود و چین پسر چین و ما چین پسر
 و روم پسر چین و ذرنگ پسر ذرنگ و زنگبار پسر زنگ و اصلشانہ ہندی شد بہ نوح نبی۔ پس چیدے
 ما بر سر قدامت این زبان با مردم تنازع داشتند و چندے دیگر با اخبار حمید را یاد و اولاد

پس با ادو کیت آف ایندیا و از انجمله وقتی ہم با آزاد و جواب با اہلخانہ کہ دادہ اند مختلف اخبار و مختلف اشخاص خودندان میدانند عیب و نہر آنہا را و ضرورتے ندارد کہ ما بنویسم چنانچہ اشارہ شدیکے از جوابہائے کہ دادہ بودند جواب ادو کیت آف ایندیا بود کہ در انگریزی طبع میشود۔ باید دانست کہ حکیم سرایا بلاہمت و دانشمند با پسر سفاہت آنچہ از پیر و اوستا و داشت در این جواب و جواب آزاد بر صفحہ قرطاس بخت۔ ابتدا بندہ گفتم کہ جواب این مضمون را شخصے باید بنویسد و راخبار سے انگریزی و بطرز انگریزی این خرافات جواب ادو کیت و میچ فائدہ در آن مترتب نیست از بندہ نشنیدند و مشت خود را باز کردند مثلاً بنویسد "یک نشاطر بنا بنا دارا الخلفانہ طہران امروز تہذیب الاخلاق و مراعات آداب و پاکیزہ روزگار سے و لطافت نشی از شامہر اداکان دیگر و پارہ با فرق بسیار بدرجات تفاوت بین دارو" (۱) اینکہ این درونہ محض است و معلوم نیست کہ چرا این بزرگوار این کمالات را حاصل نسبت دادہ است بہ نانوہ دارا الخلفانہ منجہ است نسبت دید بدیکر پیشہ و ران و سادات و علما و بزرگان شوستر کہ اقلام مردم حیدرآباد بعضے از آنہا را در این شہر ملاحظہ کنند (۲) این کہ این جناب خود تہذیب اخلاق و معنی آزار نمیداند و (۳) اینکہ در ہر بلکہ یک نوع تہذیب اخلاقی است و مراد آن مرد است و این جواب او نشد بلکہ جواب او چیز دیگر بود پس بنویسد و مشہور است و معروف ہر نزدیک و دور کہ شاعر آنجا میرزا کاظم والہ یک اطلاق نشین خود مبالغہ کزان تجریر طلا و لاجورد چنان آراستہ بود کہ ہمیشہ فرستش از گل و در و دیوار پیش رشک آمینہ حلب و رکمال تھل بود اسے آخر" (۱) اینکہ اینہم دروغ محض است کہ میرزا کاظم والہ را اہل ہمہ جا پیشا خفتند و پیشا سبند و احوال او را شنیدہ اند (۲) این چیز نسبتی بہ تہذیب اخلاق ندارند۔ (۳) اینکہ از یک کل برابر میشود و انہم صد سال پیش از این یک چنین شخصے بودہ است و حکایت ہدی خان شتقاقی را چرابیان نہ کردی کہ گفتکے پوشیدہ و بمکان والہ واروشد و در ملک ۹۹۹ ہدی خان یافت

میشوند امروز ولی یک والہ دیکرے باقت نمیشود و در ۴۰ ، انیکہ انہم جواب آن مسئلہ نشد۔
 پس تعریف بجا بسیار کے اہل ایران کردہ اندوہمہ را از ادلی ناس چنانچہ میگوید برحقے
 کفش ووزان بنطافتے درخانہ داری و پاکیزہ روزگارے میکند ارنڈ کہ مثل زدو تمام عقلان
 اہالی روسے زمین اند“ این بچارہ ابلکہ کو یا با مردم شوستر سخن میگوید یا با شخصیے از با
 جلفاسے اصفہان کہ مخالف تمام اقوال اوست۔ البتہ کسانے کہ آن جواب را دیدند
 بخاطر دارند کہ چہ شمسائی برصغیر سیدالاجبار ریختہ و شمالہ چہ خرافاتے را بر آن بنیہ کہ میگوید
 در ہر خانہ کہ از خانہاسے او نارغیت و کاسب با پنجمائے شجرہ باشجار شمرہ پچ کردہ و قریب
 دادہ وکل کار بہار بکار نک و حوض آب و فوار ہاسے و آبتبار ہاسے رشک روم و فنک
 و پردہ ہا دروازہ ہا چہ از حوری و چہ از دیبا و استبرق و فرشتہاسے شہین از قبیل ہما سے
 تفتی و فرشتہاسے زلفتی و قالین ہاسے شک آباد و ناما اینی و فلان فلان و فلان کے
 (۱) خوب بود کہ این بچارہ میکند ہشت کہ دیگران تعریف کنند این نقش و نگار را و خود را با
 زشت خود شرمند بود (۲) ابد از تا پو و زردبان و کلک و دیزی ز طرون کاشی
 و مکی و گاہ و کج بیل و پیہ دان کلیچہ پوستی و بسیار از این قبیل اشیا کہ از زمان کیوٹ
 استذکر سے نکرده دتیر ذکر سے نمودہ است کہ تمام اسباب تجمل و شکوہ و لطافت و طرا
 و نعت و خواب و اکل و شرب و بازیزم زندگانی اہل ملکش از ملک فنک است یا مطلقاً
 ملک فنک (۳) عبارت ما باید ملاحظہ نمود کہ حوض آب و فوار ہاسے و آبتبار ہاسے
 را رشک روم و فنک نمودہ در ۴۰ آخر اینہا جواب آن مسئلہ نشد۔ پس اینہا حالانشر
 میرند و جواب لاجوابی میدہد و میگوید۔

معلوم شد کہ نہ از پادشاہے جزے و نہ از تہذیب۔ با اثر سے بکرده اند

لاکن حق دارند طباسے کہ ہمیشہ عادت تجارت داشتند و خاتمہ آن طباع و امر صہ
 این است کہ شاجر یا سلمہ بلجاٹ منفعت بخزند و اگر از قبیل تاریخی بعد از ہزار ہا قرن شدہ است

مہمان دارویشان شود صرف براسے نمودن کہ شاید شتری پیدا کنند آن تعلق با سلوہ را
 از قبیل تکیہ بندی کہاں احتیاط عرضہ دہندالے آخر "الغرض این خرافات را کہ مرد خود
 شرمندہ میشود در جواب آن مسئلہ نوشتہ است شخصے کہ سیکو بدمن امروز اگر نہ در ایران
 افتاد و حیدرآباد قطب دارہ خود ندیم و لے ظاہر بسیار ذکہ قطب دایرہ سفاہت و بلاہت
 است۔ آخر از ہمہ میگوید "در کجا معلوم کہ مہمان دارانیکہ تا امروز سوختن کل قابلینے
 را در نظر دارند براسے آن چند و نیار سے کہ در مہمانی صرف شدہ باشد حکر نشان کل نرودہ باشد
 این پیچارہ کہ از خوف و باور واقع از سخت عقل سالہا سے دراز است از شہر فرار نمودہ در
 خیال بسیر بیرون از ترس غرائیل کہ زوجہ و یک پسرش از قہر طاقتش برودہ روزگار سے
 است در طویلہ روزگار سیکندرا ند و اکنون کہ والدہ اش ہم مرحومہ شدند البتہ در کلمن بسیر خواہد
 بود و آن ہم در محبت نشتی از عہدہ باموش خوار با ملازمان حبشی یا کدہا سے شوستر و حجورہ و کرا
 و کاطین یا خیر جمعی از شہرت فروشان چہ خبر دار و از آداب معاشرت خلق جهان دانستہ
 سلاطین عالیشان۔

(۱) این خطا شخصے نوشتہ کہ ابتدا بیک قوم با حکومت و سلاطین نداد و تحمل کہ
 ہندوستانی باشد و جواب او این خرافات نیست (۲) جواب ہندہ نہ خبر از حالت سلاطین
 آن ملک دارو نہ خبر از حالت تجارشان (۳) کہ امیدواریم این چیز ہا ہمہ با از رو سے
 عرض نوشتہ شدہ باشد یا از دناوانی و اگر در این سفر کہ شاہ ماسک فرنگ رفتہ کسے
 از انیکونہ چیز ہا نوشتہ بشک از رو سے عرض بودہ۔ ولیکن بشک این شخص جوابد
 با انہمہ فضل و کما سے کہ خود نسبت بخود پیدا کرد و مجلسے وارد شود از غیر قوم خود چندین
 ایراد بر حو کات او سیکرند خرا کہ اورا معاف میدارند کہ نادان است از وضع معاشرت
 آن قوم دانستہ کہ چندان نشانی نیست اورا و لازمہ نشان او افتادہ کہ طرز معاشرت
 غیر نداند۔ و سہ اگر خدا نخواستہ یکے از آن اعمال و حو کات از مثل پادشاہ سے

” ز اقلیمی با تسلیم رسانند“ و از و عذر پذیرفته نیست چرا که با او کسانے همراه اند
 که البته از وضع و طریقه و طرز معاشرت اقوام خارجه خبر دارند و باید خبردار باشند و باید
 پادشاه خود را بیاموزند چرا که در این امور هم خدانخواستہ خائف باشند که سر نشان
 برود و زبانشان را از قفا برآرند۔

۴۴) اگر جسارت نباشد بنده عرض میکنم که تهذیب و اخلاق در هر ملکه قسم خاصی است
 و ضما در ایران زن و کنیز چندان فرقی ندارند و هر دو مسلوک آنها در تحت یک حکم واقع
 اند و عورت هر زنی تا زمانی است که شوهر او او را عورت می نهد اگر چه کنیز زنک باشد
 که زود او را خزیده است او را یا آنکه دختر کفش دوزی بوده او را سوکله حرم خود ساخت
 و آن هم در مقامات خاصی نه بطور عموم چنانچه در مجلس روضه یا مسجد و اینگونه مقامات
 که زمان مسلمانان را اجازت است بروند پینه دوز و تالار شسته وزن فلان امیر
 یا وزیر یا عالم و فاضل روسے زمین و خود بالا صاله قدر و منزلتے ندارد و این ازان
 است که این مرد خود و عوسے میکنند که تمام علم اولین و آخرین را در سینه دارد و
 یک زن در خانه اونیست که الف بار اخوانک باشد۔ در ملک فرنگ رسم است که
 مقامات عالیہ براسے زمان است و کسی با همه براسے زمان است و اگر فرضاً
 مردے که حاکم باشد بر کسی نشسته وزن فرانسباشی یا داروغه داخل مجلس میشود
 که درجه شوهرش پنج یا شش یا ده درجه فرود از حاکم است حاکم باید فوراً از جا
 خود برخیزد و کرسی خود را بآورد و امیر الطور نو رساله جرمی از اینگونه زمان یا فرود
 از این درجات مثل سیرتپ و سرنگ بکمال احترام خم میشد و پذیرائی میکرد و این رسم
 تمام اهل فرنگ است و کسانی که در اینگونه مجالس یک بار یا دو بار نشسته اند باید
 بدانند و بسیکن این رسوم و کردارها از این رسوم رالقبه شاطر نانا پاسے طهران
 و کفش دوزان و طلاب مدرسه میدانند و بسیکن من از این حد بیشتر تجاوز نمنے کنم

زیرا که این وگه و درها از قبیل این بلها و اطاعت مسلمانان خواهند خواند چون بهر حال
 و اطاعت مسلمانان میخوانند اینمرد لهذا میگویم که چرا در ملک او از براسه یک چنین
 زنانه فراتر چوب بر سر مردم میزند که قفوا العبار کم قفوا العبار کم و یک کینتر کے
 از قحطی زدگان حیدرآباد را که پسرش خواص خود قرار داده و خدا سیدانند که از پشت
 و بطن که باشد اگر بیرون رود خودش مردم و حاضرین مجلس را بر کتار میکند... و زنزد این
 بزرگوار هم آن چوب زن فراتر بنا بخرمت زنانه و هم از نظر انداختن و بیرون
 کردن همان زن را بجا نذمت تندیب میخوانند و اعمال دیگران را تندیب نمی
 شمارد ۴

سبب جواب این مسئله فقط دو کلمه بود و جواب معقول که همه خلق و خود انگریزان
 پسند کنند و در زبان انگریزی نوشته شده بود و سبب نویسنده نباید خود سبب خبر از
 همان باشد و از نوشته خود ظاهر سازد که اینها قوسه مستند بے تندیب و سخنان
 قاصین را در مکان سلطان داخل تندیب نمی شمارند و سبب پروا هستند از اینکه
 چیزها - عیب کار این است که در میان ما روم هر راهی بدست یک راهدار خاص
 نیست و وضع هر شیئی در غیر موضوع خود است - مثلاً طلبه مدرسه را چه باینکه جواب
 اینگونه مطالب را بنویسد و حال آنکه گاهی در عرش سیکه از اهل آن قوم را که ذم آنها میکند
 و جواب آنها را سبب نویسنده دیده و با او معاشرت نکرده و ابد از وضع و ظرفیت آن
 اطلاع ندارد و بدتر از همه این است که کسانی که اینگونه اشخاص را بیکارند بجهت فرستادن
 اینگونه مطالب خوش می شوند و خسته بر افلاک میزنند و از دم خود فندوق می شکنند
 که جواب فلان اخبار و فلان کس را دادند و نمیدانند که بیچاره اناست خود را باز کرده اند

و قتی از اوقات در اخبار دیده شد که در بعضی جا بوده است که اهل ایران
 در سبب بر پا کنند گویا بوضع در سبب انگریزی و شخصی فریبزه فروش در مخالفت آن و در

تحریک محکمان آن کہ شاید شخصے اصغہانی ہم بود چیز سے نوشتہ بود و ازل بندہ خود
 ویدم وراخبار و بعد کتابچہ مذکور بدستم افتاد و چیز سے در آن باب نوشتہم - ابتدا
 بطور واقع و بدون عزم و از رو سے احساس قلبی موج کفتمہ بودم از کسانے کہ بانی
 آن کار شدہ بودند و بعد رسالہ آن مرد با ذکر راز سے نوشتہ بودم بوضع جهان
 امروزہ - باز این مضمون را برگزیدہ نزد این مرد سفید و نیادار بردند و آنچہ در تعریف مومنین
 آن مدرسہ بود بحالی خود کما شستہ بود و دم و قدح بسیار از آن مرد اصغہانی کفتمہ و اورا
 طعون و مردود ساختہ بودہ

آیا اینہا ہمہ مقدمات بود و اصل مطلب بندہ بر جوابی بود کہ در خصوص آزادی
 نوشتہ بودند کہ در اخبار سے موشوم بہ آزاد و برج بود - باید دانست کہ این امر کا ہے
 پوشیدہ و مخفی نہانہ و سخا بہ ماند و بندہ کہے غیثیم کہ امروز در این ملک در روز سے اگر اتفاق
 افتد و رایران یا جا سے دیکر سے از ضرب و شتم و دشنام و بلکہ از تیغ و تبر و توپ و تفنگ
 اندیشہ داشتہ باشم ہا سے آنچہ می نویسم و حق سے نویسم کہ کہ کوشش حق نبوش نہاشد
 و حق بذاق بعضی از اعمال و کردار و ادالی تلخ و ناگوار آید - و بندہ رسالہاست کہ
 عادت این است دے نویسم ہر چہ بنجامہ ام آید و لے نہ در حق یک شخص واحد و شہنام
 و فرقہ مختص سے بلکہ در حق مسلمانان عموماً بنا بر این در آن اخبار آزاد و چیز سے برج بود
 منسوب بمواجہتا سے کز ان چاکران حکومت حیدرآباد و بندہ ارادہ کردم کہ نقطہ چیز سے
 در خصوص آزادی نویسم باخبار آزاد کہ آیا آزاد است و بندہ کا ہے آنرا ندیدہ بودم
 قلم برگزیدہ ابتدا بیاسے نمودہ بودم در آزادی و عدم آن و ہمالک مشرقیہ یعنی
 سوائے مالک مشرقیہ کہ متعلق بمالک و طوائفہ نصار اہستند و جہات آن عدم ہا بن
 نحو کہ ہر چند ترقی بنی آدم مطلقاً و خوشی و بسود جهان عموماً وابستہ است بہین حالت آزادی
 و وجود آن مع ذلک در سائر مالک ایشیا ہر دو اسم در ہم آن حکم عقائد کیمیاداری و در ہم

کہ امر و اس سے ازان موجود است نشانی از ویر کے معلوم نیست۔ دو صد و شصت
 سیلیان یعنی بیست و شش کروڑ خلق امروز در ملک ہند آزاد استند بنیابت و رافت
 و رحمت و فضل و فرستہ خوئے و ملک سیرتی قوم انگلیش و لیکن نہ فقط قدر آزا احد
 نمیداند بلکہ معنی آزانیز کے نمیداند و خصوصاً در جاہا و ریاستہا کہ بجا استقیم و تحت حکومت
 شاہزادگان و راجگان ہوسے و ہندی استند۔ از آنجملہ مثلاً حیدرآباد است کہ در آن
 وہ سیلیان خلق آزادند اعلا و اولی و سہ اعلا و اولی آزاد استند در ہر کوئی فعلی کہ قبیح
 باشد و عقید و عہد و عہدند در آنچه کہ نیک باشد و یک شخص واحد را چندان آزاد
 نہیں بنیم و نمیدانیم کہ در یکے از امور حکومت ایراوسے کبیر و دستخے بگوید و حال آنکہ
 حرف تختیرت آزادی وضع شدہ بہت براسے ہمین کار و شرط اول آزادی ہمین بہت
 کہ در کار ہا سے عتلاف رسم جہان و قانون حکومت ایرا و گیرند و خودہ گیرند۔ وجود
 این آزادی را در ممالک نصارا و عدم آزا در ممالک غیر نصارا اسباب و جہات
 است خاص بکلی ضد یکدیگر۔ تمثالاً می نویسیم کہ اگر از این اخبار ہا سے معروف انگلند
 روی ہم رفتہ در ہر روزے یک سیلیان پارچہ از طبع برآید تا شام یکے از آہنا باقی
 نخواہد ماند و اگر مطلب نازہ و فساد در پالماں کرات درج شود تا شام آن روز پنج پڑے
 طبع سے شود و بختل کہ قیمت آن از دو یا چار پیس میرسد بیک و دو شلنگ و آیس
 پالماں کرات را مردم برہم یکند و در و پنجرہ و شیشہ ہا سے آزا خوردہ یکند و از یکدیگر
 آن کا عذر میسر بایند و این حال برخلاف است در ممالک مشرق کہ اگر اخبار سے
 فقط چار صد پارچہ در ہفتہ از آن از طبع برآید باید از چار صد کس توفیف و توصیف
 باشد و پر باشد از آن جزا قاتی کہ اہل آن زمین از پنجرہ ارسال پیشتر معناد و آہنا بوردہ
 اند و شوق و ذوق آہنا را دارند تا خریدار ہم برساند آن اخبار۔ چنانچہ از این ^{تفصیل}
 استند سہ چار اخبار سے کہ آگون در حیدرآباد طبع سے شوند کہ اگر کاغذ سادہ

یک پارچه آنها را بر خود مندی بدهند و بحدوس بنده بهتر از آن است که صد من آنها را هنگامیکه طبع شده اند زیر که هر که بتواند اخبار انگیزی را بخواند گمانا همه در تمام عمرش آفتاب نخواهد افتاد که میل و رغبت کند بیدین اخبار با سه بوسه و این نه از روزه بیداری است و بوسه تعقیب بلکه بچهره آن است که هیچ خبر مفیدی در اخبار با سه بوسه یافت نمیشود و حال آنکه یک اخبار نفیسه دار انگریز است برابر اخبار با سه بوسه مطلب دارد و ربع آن قیمت و خرج آن است - البته بعضی از ملازمین ریاست حیدرآباد را بنده میدانم که سه چهارم جن از اخبار با سه بوسه و انگریز را می طلبند محض آنکه بپند در روح و قلوب آنها چه درج است در آنها *

الغرض مدیران آزاد را نوشتیم که اگر واقعا آزاد استی مرا مطالب بسیار است خوب به حیدرآباد اگر نخواهی گاه و بیگاه برایت چیزی بنویسم - در این مرتبه نخستین چاپخانه رسم و قایم کاران است نام خود را بنا بر مصلحتی نوشتیم و همین قدر نوشتیم که اگر اخبار شما در اداره سید الاخبار برسد بنده در آنجا ملاحظه خواهم نمود - این نیز کوراهم بموجبی که رسم مدیران اخبار است که تا نام نویسنده را ندانند مطالبی را در اخبار نمیکند و آنکه هنگامیکه آزاد نباشند بخط مستقیم بمتهم سید الاخبار نوشتند که کاغذی از سکنر آباد رسیده و نویسنده اش معلوم نیست - جواب او را نوشتند باینه نوشتند در نفیسه دیگر مراسله بنده در اخبار آزاد درج شد و با اداره سید الاخبار رسید - متعلقان سید الاخبار شادی گمان سوار شده بدلت مراسم سید علی شوشتری رفتند که جواب آنرا بنویسد اینها -

در آن بخیال آنکه در اظهار هواخواهی ریاست و بدکوی بدکویان فرعونیه ایشان از ریاست حیدرآباد بازار اخبار خود را کرم میکنند و در آن بتولیف و بیع و شناسه اشخاص چند سینه آنها را بر آن میدارند که چند پارچه

از این اخبار راضی شونند۔ سید علی شوشتری - (۱) باین خیال کہ نصیحت
 و علم خود را بر جمعے از قبیل خودش عالمان اسفار یا جاہلان بازار ظاہر سازد (۲) و نیز
 و شریعت مآلی و تقید و پابندی خود را بدین خود ظاہر سازد (۳) پایہ دنیا داری
 خود را استحکام دہد کہ در حیدرآباد ظلل یا نثہ است از عدم اقتدار و استیلا سے
 خاندان سالار جنگ (۴) و ناست و نباشت جلی و باطنی خود را بروز دہد و
 (۵) عقدہ دیرینہ دل پر کینہ خود را بر آرد کہ ہوارہ ارادہ داشت جو اسے بنویس
 در مخالفت و مقابل بندہ و بخصوص مع این وقت کہ فرصت خوبی ہم در دست اول
 کہ نام بندہ در اخبار آزاد درج شدہ بود۔ و سے این بے چارہ پیرزن خسرو سوار
 بنڈار خود و پشت کر سے چند لفظے عربی کمان کرد مرد میدان تہمتان میدان گفت
 و گذار است و بیان سو کہ بلیک روز کار و لہذا قلم بر گرفت و یک صفحہ و نیم سید الاخبار
 کہ برابر اٹلہ ساخت از دست نام یعنی با عقدا خود شش خوان پر اموش در جواب
 آزاد و در مطلب آزادی۔ اکنون بعضے از فقرات اور اور اینجا نقل سے کنیم و
 جواب سیکو نیم +

قال - " ذکر فی القصاص حیات یا اولوالالباب "

سی و یکم - اقول - بر خودندان ظاہر میشود از این عبارت کہ تمام
 اولوالالباب را بگردشکیش ریش است از نوک خامہ بندہ و لیکن این شخص اخیر بودہ است
 کہ بمیدان قدم نہادہ و امیدوار است کہ قصاص کند بندہ را و سے من ملطف خدا
 در اعتقاد و پشت کر سے حق و صداقت امیدوارم کہ این خسوار را ہم از میدان
 ہریمت و ہم +

قال - " انا و اچار حوف است ہر یکے از دیکرے منفصل خاک
 بر مرانا و کہ در ترکیب و سے ہمیش ہم بیات اجتماعیہ کہ باعث خیرات و بہرہ

عالم و عالیان است ندارد بچاره از آزادی بجز لفظ آزادی شنیده و مفید نفهمیده
 آنانکه آزادی را مدوح و الثمته اند مرادشان تسویه نصفتراست که عبارت از عدالت
 محضه باشد که اگر اسلئے از جولائے از براسے معتقدین بعبودیت ہیات اجناسے
 ملل و سخل بچار آید از او اخذ نموده دست رد بسید او زنند و اور البسب عدم
 قابلیت ظاہر سے از بیکانگان نشمارند

سی و دوم - اقول - تمام مضمون این بچاره از زمین قبیل است
 که بزیرکان و خوردندان می دانند جواب بنده نیست - دیگر آنکه این بچاره فلک
 زده چون خود عبارت نوشتهجات بنده را نفهمیده و سخیل که کاسے از آن سبک
 و سیاق عبارات بگوشش نہ رسیده بجز از همین الفاظ بمعنی عریبے لهذا آن
 چیز سے را که مراد من ہما تسویہ نصفتے است کہ عبارت از عدالت محضه باشد نفهمیده
 و بجا نشتے کہ داشتہ تجاہل احمقانہ فرمودہ - ولکن خوب است کہ شخصے کہ این
 عبارت را خواندہ برود و از دو سوال کند کہ عدالت محضه یعنی چه بیان کن -
 بیشک عدالت محضه او ہما خوانات است کہ خواجہ نصیر طوسی و دیگران نوشتہ
 اند و امروز کسی انہا را قبول ندارد - ولیکن بنده باواز بلند سے گویم و بزبان
 مردم بلفا سے اصفہان کہ مراد بنده از آزادی ہمان است کہ در پاسے میران
 عدالت یعنی عدالت محضه این علییل القدر را کہ سے آرنکہ از قرار یکہ بر سر زبان
 تمام ایرانیان حیدرآباد و کیران نیز است ہمان عمل از سرزده کہ از خروپوشان
 سر میزند اگر ثابت شد ہمان سزارا باو بدہند کہ باہا میدہند و باید در شرع باع
 بدہند و در محکمہ قضا اگر سے المثل داخل شود در مقدمہ کہ مدعی او یا کو و سکتے
 یا بیودی باشد ہر دو ہلو سے یکدیکر بالیتند و یکدیکر بجاقت نکو بند کہ پیغمبر فرمودہ
 القائلون لعدو الظالمون لے زیرا کہ اگر زمان خدا بجا سے آرنکہ لفظ قول

پیغمبر را نباید بکنند چرا که پیغمبر هم خود در سخت همان حکم واقع بود۔ و آنچه بنده را جزا خوانده و بے قابلیت و از بیگانگان اینها را بنده چندان اعتنا سے ندارم و کسانے که میخواهند این اوراق را خود تمیز خوانند وادہ

قال۔ دو حالا آیدیم بر سر مطلب این بیچاره نافرمانم لقیل کہ از جسته کوشکے و برنگلی ماتحت دون ہمتان بخیل را بہ آزادی بر سر خود سے نہا لیکن باز ہم خود بخند باید و نوسے کہ شاید براسے اودست ہم نھے و ہد کہ لقمہ ناسنے بکندن جاسینے پیدا کند و وصلہ شکم بے ہنر پیچ پیچ خود نماید غافل است از اینکه از بے قابلیت ذات شریف خود است کہ در ہر صورت بد و مولد ہر امر بد است و تنگ والد و اولد است بلکہ ہم چنین ولد سے والدش والد ابا ولد است اگر نکویم کہ ولد پلا والد است در ہر صورت نام عمدہ در ان ریاست جلیہ را گرفتن و براہ بہر اہم رفتن و طعن و توجیح در کز اسے ماہوار شان نمودن و دروازہ آزادی را کہ چہار حرف است بچہ چہار اندر چہار بر دو سے خود کشودن از قبل دخل معقبہ تا از نا معقول و مدافعہ در باب فضائل از شخص فضول است اسے آخر

سی و سوم۔ اقول۔ (۱) کسانے کہ مرادیدہ اند سے دانند و سے ثنا سیند و کسانے کہ ندیدہ اند چون نظر بر نوشتجات من میکنند خواہند دانست کہ من ہمان کس باید باشم کہ سالہاسے دراز است کفش بر سر دون ہمتان زدہ ام و قدم خود را از در دون ہمتان و زبان و خامہ خود را از ترفیظ و توصیف و تملق دون ہمتان قطع نمودہ ام کہ سیکے از آلتا ہمین خولا یلم است کہ ہر کسے اتلا یکبار ہی نزد او رفتہ و چیز سے و خطا سفارشی خواہش نمودہ و وعدہ

کذ بے از دو پانفہ بجز من و چون رسم دون ہمتان و وضع دون ہمتان و اسان زندگی و مکرانی و دنیا ماری دون ہمتان چنان در بیان است کہ از سخن حق